

Quaedam de re militari Romanorum.

N. 22.

Kühlstaedt.

1825.

Prod. et rec. m. April.

Quaedam de re militari
Romanorum.

Plurimum accuratam rei militaris cognitionem in legendis scriptoribus Romanis afferre auxilii atque utilitatis, neminem non, etiamsi parum saepe eos adierit manibusque revolverit, facile mihi concessurum arbitror. Quare jam de quibusdam huc spectantibus rebus memorandis fusius disserere, quaeque jam diu collegi atque annotari, in unum congerere placuit. —

Quae quidem rei militaris Romanorum cognitio in primis ex optimorum historicorum scriptis, (ut ex Livii, Taciti, Sallustii, Suetonii, Julii Caesaris) quibus etiam Polybius propter diligentiam et curam, quâ omnia ad bellum gerendum pertinentia describit, jure adnumerari

potest, hauriri debet. Ex senioris aetatis scriptoribus memoratu dignus est Vegetius,¹⁾ qui ex multis aliis operibus conscripsit quinque libros de re militari. Praeter eum, etiam Frontinus,²⁾ qui quarto libro Strategematicorum multa de disciplina militari memoriae prodierunt accuratius perscrutanti usui esse potest. Animadvertendum etiam est singula penitus perspicere atque diffusius explicare cupienti, difficultatem illam, quae ex ipsa scriptorum, quibus fontibus uti licet, multitudine oritur, multo augeri ista negligentia, quae plurimi auctores nostrae aetatis, in describenda veterum re militari singulis temporibus non satis distinctis et separatim, omnia inter se conturbant; id quod ordinem quandam atque perspicuitatem his rebus illaturo paulo carendum est.

Quamvis veterrimam Romanorum rei militaris conditionem parum certe

¹⁾ Flavius Vegetius Renatus, Romae natus, vixit saeculo IV post Chr. nat. regnante Imperatore Valentiniano II. —

²⁾ Sextus Julius Frontinus, vixit sub finem saeculi I post Chr. nat. Exstant ejus scripta de aquaeductibus Romanis et Strategematica. —

117
exploratam habemus, id tamen facile cognoscendum, jam inde a regum antiquissimâ aetate animo isto forti et bellicoso, qui aliquot saeculis eos fecit terrarum dominos, percitos fuisse Romanos, brevique ^{tam} rei militaris peritiâ, quam disciplinae militaris praestantiâ gentes barbaras longe superasse. —

I. De legionibus. Romulum in tres tribus divisisse Romanos, et ex quâque tribu mille pedites centumque equites, quorum numerus legio vocaretur, stipendiis faciendis conscripsisse, atque praeter hanc legionem trecentos armatos ex nobilioribus ad custodiam corporis tam domi quam militiae sibi elegisse, omnibus notum. cf. Liv. I, 15. Tullus Hostilius posthac additis Albanis, in potestatem Romanam reductis, dimidio equites auxit, qui numerus a Tarquinio Prisco duplicatus, sequentibus regibus accrevit. Polybii temporibus legio Romana IV millia et

ducentos, paullo post V millia et quadringen-
tos milites complexa est. Liv. VI, XXII.
VII, XXV. Marius denique VI millium et
ducentorum primum conscripsit legionem,
adhibitis etiam capite censitis atque
proletariis, quos Servius Tullius militia
excluserat, quia non, ut ceterarum ordi-
num cives suo sumptu stipendia facere
poterant; neque magna in eorum virtute
ponebatur fiducia, quippe qui nullo fere
vinculo patriae obstricti nil haberent,
quod strenuo animo ab hostibus defende-
rent atque tutarentur. Sallust. B. J. Flor. III, 1.
Liv. I, 43. — Sed luxuria atque molli-
tie increbescente apud Romanos, multi
nobilium et locupletiorum civium, igna-
rae vitae deciti, militiae labores
haud temere subibant, unde factum
est, ut tunc exercitus pedestres non
nisi ex civibus infimae conditionis,
vel etiam ex servis (Liv. 22, 57) vel exter-
narum gentium militibus conducticiis,
atque equitum maxima pars ex provin-
ciis cogerentur. Ecce primordia ruinae
Romani imperii, sua mole ruentis!

117
Repubblica vigente quatuor quotannis legiones,
quibus binis consul praecerat, conscribi solebant,
quae quidem legio consularis, copiis auxi-
liariis adnumeratis, circiter IX vel X millia
militum continebat; neque tamen, republica
in discrimen adducta ab hostibus, raro
occurrit, ut legionum numerus augeretur.
Bello Punico secundo legionum, plus duplo
auctarum, imperium inter VI tribunos
sub auspiciis imperatoris, distributum,
est, Liv. XXIX, 34. qui XXIV tribuni militares
vel ex equitum ordine vel ex Plebeis ab ipso
populo creabantur. Ceterum delectu praeditum
institutum etiam equites conscribebantur,
quorum sexcenti legionem consularem
supplerent. Nominabantur legiones singulae
vel ad imperatorum nomina, ut Claudia, Flavia,
Augusta etc; vel a tempore, quo constitutae
erant, ut prima, secunda etc; vel a locis,
ubi stationes habebant, vel pugnas commiserant,
ut Germanicae, Paenonicae, vel Lanenses, Claudinae;
vel a rebus gestis, ut Victrix, Adjutrix, Rapax etc.
quae nomina apud Tacitum et Livium
persaepe invenimus. — Jam pauca
de imperatoris titulo referre liceat.

Vix imperator late patet, et apud veteres quadruplicem significationem sustinere videtur. Primam et amplissimam notione enunciat eum, qui imperium aliquod habet; sic Consules, Dictatores, qui in comitiis sumam potestatem haud raro obtinebant, imperatores vocantur. Sall. Jug. I; Catil. VI.

Deinde magis definito et proprio sensu designat eum, qui post insignem victoriam, magnam vi hostium occisa, honoris causa ab exercitu imperator salutabatur.

Cic. Fam. II, 10. Att. V, 20. Caes. B. C. II, 26. III, 71. Liv. XXVII, 45. Numerus hostium caesorum lege quidem dicitur fuisse definitus; sed quantum fuerit, nullibi a scriptoribus pro certo traditur; imo ne poterant quidem, cum a studio militum et favore, quo ducem amplecterentur, ille honor proficisceretur. Gliscente postea ambitu quidam duces ob exiguum caesorum numerum hoc titulo honorati sunt, ut Curio ob necatos CXX hostes, teste Julio Caesare B. C. II, 26. Tertius huius vocis usus sub Caesare et Augusto invaluit, ita ut esset supremae potestatis appellatio. Decrerat Veneratus Caesari praenomen imperatoris, Suet. Caes. 76.

119
sed tantum honoris causa, non ut potentiam augeret, quam fractam imminutamque malisset; nam regis nomen, invisum in republica, quam liberam esse facile atque libenter sibi perscriverent Romani, tolerare non poterant. Augustus proinde et Tiberius malebant sub Principis nomine omnia, civilibus discordiis fessa, accipere sub imperium, quam sub titulo parum grato imperare, ut ait Tacitus Anal. I, 1. Ab illo tempore tertia vocis notio a secunda in eo differebat, quod illa nomini praeponebatur, haec subjungeretur. Saepe legimus: Scipio, Agrippa imperator; sed contra: imperator Augustus, Tiberius etc. Secundus autem ille vocis usus sub imperatoribus paulatim exolevit, quippe qui hoc nomen cum aliis communicare volebant. Et triplici huius vocis usu quartus videtur esse sejungendus, ubi imperator supremum ducem et belli gerendi administratorem designat (cf. Cic. Orat. I, 48) qui etiam auspicia habet, quod ius non semper cum imperio junctum invenimus; quo qui in bello gerendo caruerat, licet res bene gessisset, triumphum non

poterat adipisci. —

II. De delectu. Cum delectus habendus esset, omnes circiter juniores Romani in forum vel campum Martium convocati a consule in tribunali sedente nominatim citabantur, et unusquisque ad nomen citatum aut respondebat, aut non dato nomine militis manus deprecabatur; sed nisi iustas haberent militiam detrectandi causas, Consul, delectum habentis, imperio obtemperare debebant. Aut enim propter aetatem aut sacerdotium et magistratum, quem eo anno in urbe gererent, aut propter indultam semel concessamque immunitatem, (quae multis ante emerita stipendia, imo aliquando toti coloniae et universo oppido dabatur) erant excusati; Liv. XXIX, 14. XXVII, 38. — aut emerita stipendia allegare poterant, quorum praecipue ratio habebatur, aut denique ob morbum vitiumve corporis eximebantur; Liv. XXVII, 12. Tacit. Ann. I, 17, qui Caesarii dicebantur. Liv. VI, 22. Exempla exstant ignavorum juvenum, qui ut ad rem

militarem inhabiles essent, se ipsos trunca-
runt, pollicesque absciderunt; Suet. Aug. 24
contra quam fraudem multae latae sunt leges.

Delectu ita habito jurare in verba
Consulis miles adigebantur: se fac-
turos pro republica, nec decessuros ante,
quam stipendia legitima fecerint. cf. Liv.
II, 32. III, 2. Saepo milites invitos
sacramento esse adactos, vel imperio
repugnantes in vincula conjectos,
unde etiam frequentes civium seditiones
orirentur, ex Livio discimus; ut IV, 53. VII, 4.
Alius praeterea erat legionem deligendi
modus, ubi Consul illi, quem delegerat,
aliū creandi dabat potestatem,
quem ritum ita exprimebant: vir
virum legat. Liv. IX, 39, X, 38, nec electo
ex lege sacratā detrectare militiam fas
fuit. Tacit. Hist. I, 18. Nec praetereundum
est, eandem formulam interdum ita
esse explicandam: quando pede collato
cominus milites pugnare incipiunt,
vir virum sibi legit, scil. quocum pugnet;
ita Virgil. Aen. IX, 632: Implicuere inter se acies;
legitque virum vir; imitatus Homerum Il. IV, 472:
ἀνὴρ δ' ἀνδρὶ ἐδ' ὀπὸς ἔειπε.

Quisque cives Romanus a XVII usque ad
~~XLII~~ ^{VI} aetatis annum nomen militiae
dare legibus obstrictus erat, quando
postularet res publica. Primis temporibus,
peditibus sedecim, equitibus vero decem
anni stipendiis emerendis destinati erant,
sed longinquis continuisque bellis
rempublicam urgentibus, IV anni additi
sunt; quae lex imperatorum aetate
sancta severe semper servata est.

Repentino bello ingruente, seu tumultu
exorto, saepe, evocatione ^{ita} facta, ^{ut} quicun-
que rempublicam salvam vellet, arma
caperet, tumultuarius, ut dictus est,
exercitus in hostem educebatur. Liv. I, 37.
V, 37. II, 36. Tacit. Ann. I, 56; XV, 3.—
Libertini et ferri, etsi extra ordinem
militare poterant, saepius tamen tum,
cum nares erant complendae, assumi
solebant in numerum clasariariorum,
Liv. XXXVII, 2; XLII, 27. quare militia
navalis terrestri honore ac dignitate
multum concedebat. Tacit. Hist. I, 37.
Cum vero Augustus non copias modo

121
terra, sed clasces etiam mari hostibus
objiceret instructissimas, legiones etiam
classicae institutae sunt. Tacit. Hist. I, 31.

III. De itineribus. Conscriptis militibus, armis
^{ti}instruebantur tiroes, atque certae cohorti
assignabantur. In itinere quisque miles
praeter arma cibaria in aliquot dies,
interdum in totum mensem, (Liv. XLIV, 2
Caes. B. C. I, 78) tres vallos ad castra mu-
nienda, et varia utensilia victui necessa-
ria gestabat, Tacit. Ann. I, 70; Liv. III, 42.
donec C. Marius ad impedimenta levanda,
quibus vel maxime agmen retardatur,
rasa et cibaria militum in fasciculos
aptata furculis imposuit, sub quibus
et onus habile et requies facilis esset.
Nihilominus tamen mirum videtur, quam
celeriter milites Romani, sarcinis tam
impediti, longa itinera confecerint; nam
afferuntur exempla, aestivo tempore V horis
~~XX~~ millia passuum, i. e. V milliaria
Germanica eos profectos esse. Cum vero
procederet exercitus, agminis formam
assumpsit, quae non semper eadem, sed
pro locis, per quae faciebat iter, admodum

varia, fuit. Si locus esset planus et aequus,
atque late pateret, agmen semper fuit qua-
dratum, i. e. et fronte et lateribus et tergo
ita expansis, ut omnia impedimenta
in medio haberent. Liv. II, 6. Cum autem
loca essent angusta, incedebant agmine
pilato fere iusto; i. e. ordinibus densatis
et sarcinis extra ordinem sequentibus. Ut
autem exercitus tutis locis subsistere posset,
praemittebantur metatores, qui deligerent
et delinearent loca castris ponendis. Donec,
ut ^{ex} Caesaris disciplina appareret. B. G. II, 6.
Quam in rem ipse imperator regionem, qua
iter erat facturus, accuratam picturam de-
scriptam habebat, ut intervalla locorum,
viarum diverticula, compendia, montes, flu-
mina etc. Suet. Caes. 50. Metatores illos sem-
per comitabantur centuriones et tribuni,
qui dividerent, secarentque campum suis
finibus et metis, stationesque singularum
legionum designarent. Cum agmen ipsum
appropinquaret castris, statim milites
ad munendum accedebant; Caes. B. G. II, 13.
nam semper munita erant castra, etsi unam
tantum per noctem in loco manerent; id
quod vocabatur mansio. Suet. Caes. 39.
Quod si diutius in castris commorari debebat

122
exercitus, stativa appellabantur, quorum meminere
Liv. X, 26. Caes. B. C. II, 30. Castra hiberna
multo latius patebant, et munitiora erant aliis;
sed antiquioribus Romanis incognita, quippe
quae in obsidione Vejorum anno U. C. CCCXLVIII
primum aedificari coepta ^{sunt} (auctore Liv. I, 2) et
figuram urbis referebant; Caes. B. G. V, 24;
nec dubium, quin multae urbes ex his castris
ortae sint, in primis, quae in Belgia et propter
Rhenum sitae sunt; in his enim regionibus
Romanorum legiones diutissime tetenderunt.
Forma castrorum semper erat quadrata, et duabus
lineis distincta, quae inter binas portas erant.
Porta Praetoria sita erat in loco maxime munito,
ubi minimus irruptionis hostium metus; plerumque
spectabat ad orientem, et hostium castris erant
opposita. Porta Decumana, a tergo castrorum,
ab hostibus aversa fuit. Tertia porta dicta est prin-
cipalis dextra, quarta principalis sinistra, vel
quia principes milites circa utramque portam
consistebant, vel quia utraque porta viam
principalem, seu principis, iungebatur.

(De castris et armis Romanorum, aliisque huc spectan-
tibus rebus alio tempore pluribus disseram.)

